

KAZ DAĞLARI

YÖRESİ'NDE

MADENCİLİK

NİSAN, 2020

İÇİNDEKİLER

Özet	4
Giriş	5
Sınırlara Sığmayan Bir Coğrafya: Kaz Dağları	6
Kaz Dağları Yöresi'nde Arazi Kullanımı, Biyolojik ve Kültürel Zenginlik	10
Biyolojik Zenginlik	12
Önemli Doğa Alanları	14
Kültürel Zenginlik	18
Tarımsal Değerler	20
Büyük Ovalar	20
Yörenin Su Varlıkları	22
Kaz Dağları Yöresi'nde Madencilik	24
Maden Ruhsatları ve Ruhsatlandırma Süreci	24
Kaz Dağları Yöresi'nde Maden Ruhsatları	24
Ormanlar ve Maden Ruhsat Alanları	26
Doğa Koruma Alanları ve Maden Ruhsat Alanları	28
Önemli Doğa Alanları (ÖDA) ve Maden Ruhsat Alanları	30
Tarihi ve Kültürel Varlıklar ve Maden Ruhsat Alanları	32
Tarımsal Üretim ve Maden Ruhsat Alanları	34
Su Varlığı ve Maden Ruhsat Alanları	36
Sonuç ve Öneriler	38
Tanımlar	38

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin Bölge, Bölüm ve Yöreler Haritası	7
Şekil 2: Çalışma Alanı	9
Şekil 3: Kaz Dağları Yöresi'nin Coğrafi Özellikleri	11
Şekil 4: Kaz Dağları Yöresi'nde Tescilli / Yasayla Koruma Altındaki Doğa Koruma Alanları	13
Şekil 5: Kaz Dağları Yöresi'nde Önemli Doğa Alanları	15
Şekil 6: Kaz Dağları Yöresi'nde Kültürel Değerlerin Dağılışı	19
Şekil 7: Kaz Dağları Yöresi'nde Tarım Alanları ve Büyük Ovalar	21
Şekil 8: Kaz Dağları Yöresi'nde Akarsu Ağı ve Alt Havzalar	23
Şekil 9: Kaz Dağları Yöresi'nde İhale ve Aktif (Arama ve İşletme) Ruhsat Alanları	25
Şekil 10: Kaz Dağları Yöresi'nde Maden Ruhsatlarının Orman Alanlarına Dağılışı	27
Şekil 11: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Korunan Alanlara Dağılışı	28
Şekil 12: Maden Ruhsatlarının Tescilli / Yasayla Koruma Altındaki Doğa Koruma Alanlarına Dağılışı	29
Şekil 13: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının ÖDA'lara Dağılışı	31
Şekil 14: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Kültür Miraslarına Dağılış Grafiği	32
Şekil 15: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Kültür Miraslarına Dağılışı	33
Şekil 16: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Tarım Alanlarına Dağılışı	34
Şekil 17: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Tarım Alanları ve Büyük Ovalara Dağılışı	35
Şekil 18: Ruhsat Alanlarının Su Havzalarına Dağılış Grafiği	36
Şekil 19: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Su Havzalarına Dağılışı Haritası	37

ÖZET

Zengin canlı tür çeşitliliği, ormanları, kadim kültürü ve tarımsal ekonomisi ile Türkiye'nin ve Dünya'nın önemli doğa ve kültür alanlarından biri olan "Kaz Dağları Yöresi" bugün madencilik faaliyetleri nedeniyle bir varoluş mücadelesi vermektedir. Maden Kanunu'nda bugüne kadar yapılan değişiklikler tüm koruma statülerini hiçe sayarak doğa alanlarını, tarım alanlarını, meraları ve kültür miraslarımızı madencilik faaliyetine açmıştır.

Çalışma boyunca Biga Yarımadası ve Kuzey Ege'yi kaplayan 1.697.062 hektar alan Kaz Dağları Yöresi olarak tanımlanmıştır. Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nden (MAPEG) elde edilen verilere göre bu alanın 1.294.335 hektarı (%76'sı) ruhsatlandırılmıştır. Yöre, ihale, arama ve işletme safhalarında 1.634 ruhsata bölünmüştür. Bu yoğunlukta bir madencilik faaliyetinin yörenin tüm ekolojik, kültürel ve ekonomik yapısını büyük ölçüde tahrip edeceği açıktır.

GİRİŞ

Türkiye'de madencilik faaliyetleri 1985 yılında yürürlüğe giren 3213 sayılı Maden Kanunu ile düzenlenmektedir. Maden arama ve çıkarma faaliyetleri çok uzun süre Maden Tetkik Arama (MTA) ve Etibank gibi kamu kuruluşları eliyle yürütülmüştür. Özel sektör 1980'lerden itibaren madencilik faaliyetlerine dahil olmaya başlamıştır. Bu noktadan itibaren madencilik sektöründe özel sektörün rekabet gücünü artırabilmek için mevzuatta sık sık değişiklikler yapılarak daha önce uygulanmakta olan yasal düzenlemelerin kısıtlayıcılığı kaldırılmış, devletin müdahale ve denetim yetkileri hafifletilmiştir.

2001 yılından bu yana Maden Kanunu 21 kez değişikliğe uğramıştır. 21 değişikliğin beşi Maden Kanunu'nun izinleri düzenleyen 7. Maddesine ilişkin olmuştur. Her değişiklikte daha fazla doğa ve tarım alanı, su varlıkları ve kültür mirası madencilik faaliyetlerine açık hale gelmiştir.

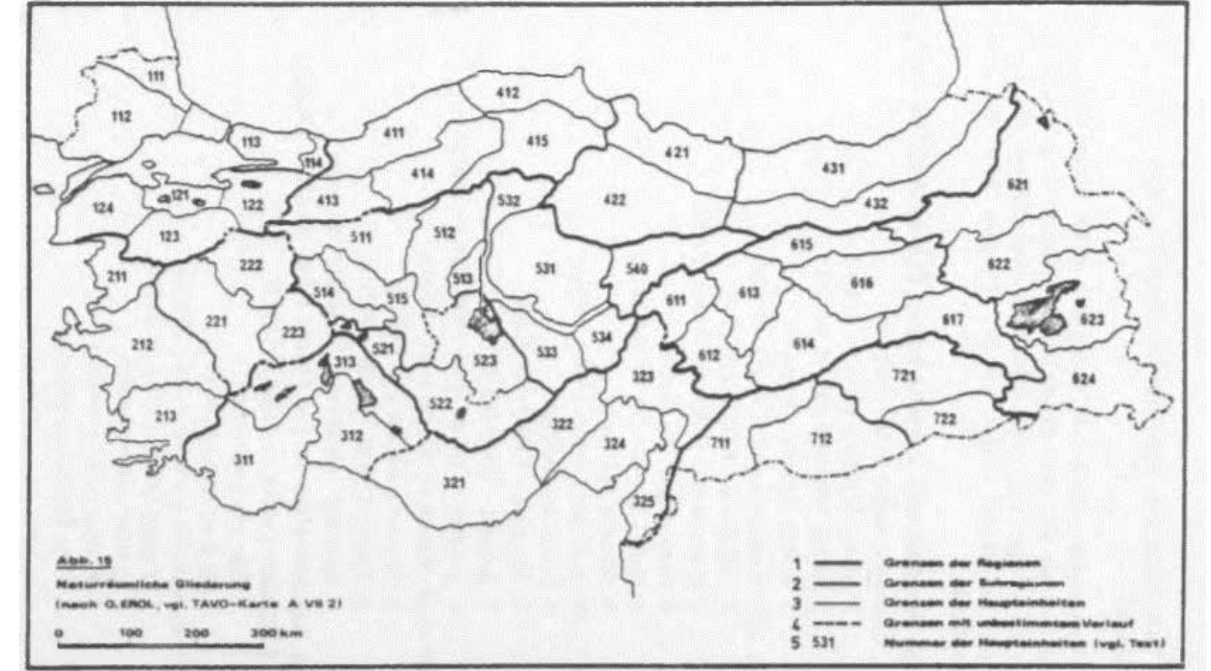
Maden Kanunu'nun tarihsel değişimi açısından 2004 yılında 5177 sayılı Maden Kanunu'nda ve Bazı Kanun'larda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun özellikle önemli bir kırılma noktasıdır. Kanun ile izin ve çevresel etki değerlendirmesi hususlarında düzenlemeler yapılmış, madencilik faaliyeti yapılabilecek alanlar genişletilmiştir. Orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, sit alanları, tarım alanları, su havzaları ve benzeri doğal ve kültürel zenginlikleri olan ve bu sebeple koruma altına alınmış alanlar madencilik faaliyetine açılmıştır. Bugün itibarıyla ne yazık ki ülkemizde doğayı, tarım alanlarını ve kültürel varlıkları madencilik faaliyetlerine karşı koruyan tek bir koruma statüsü bulunmamaktadır.

"Kaz Dağları Yöresinde Madencilik" raporu, Maden Kanunu'nun mevcut haliyle Kaz Dağları örneğinden yola çıkarak ülke genelinde doğa ve tarım alanlarının, su varlıklarının ve kültürel mirasın madencilik nedeniyle karşı karşıya kaldığı tehditleri ortaya koyma amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor, hem Kaz Dağları Yöresi'nde hem de Türkiye genelinde ekolojik temelli, bütüncül, doğa korumayı ve tarımsal üretimi önceliklendiren bir arazi kullanım yaklaşımına ve planlamasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. İklim değişikliğinin etkilerinin her geçen gün daha da şiddetli bir şekilde kendini gösterdiği coğrafyamızda bugün ve gelecekte sağlıklı bir çevre ve sağlıklı bir toplumda yaşayabilmemiz elimizdeki değerlerin korunmasıyla mümkündür.

SINIRLARA SIĞMAYAN BİR COĞRAFYA: KAZ DAĞLARI

2019 yazı Kaz Dağları'nın altın madenlerine karşı mücadelesi tüm Türkiye'de son dönemde popüler bir tartışmayı alevlendirmiştir: Kaz Dağları nerede? Neresi Kaz Dağları olarak adlandırılabilir? Bu tartışmaya coğrafya biliminin önemli bilim insanlarından biri olan Oğuz Erol'un 1993 yılında Ege Coğrafya Dergisi'nde yayımlanan ve Türkiye'nin doğal yörelerini tanımlamaya çalıştığı "Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri" makalesinden yola çıkarak cevap aramak mümkün¹. Erol'a göre yöre, doğal-coğrafi özelliklerin bir bütünlük gösterdiği en küçük doğal birimdir. Yöre içinde birbirleriyle ve cansız ortam koşullarıyla kaynaşmış olarak yaşamını sürdüren tüm yöre canlılarının oluşturduğu bir "doğal denge" söz konusudur. Bu yaklaşıma göre yöre bir ekosistemler bütünüdür. Türkiye'de 58 yöre bulunmaktadır². Bu yörelerden birini de Biga Yöresi oluşturmaktadır. Biga Yöresi bir ucu Edremit'ten başlayıp, Edremit Körfezi hattı boyunca Akçay, Güre, Altınoluk, Küçükkuyu, Ezine, Bayramiç, Yenice, Çan, Gönen, Bandırma'ya kadar uzanan bir coğrafyayı ve en önemlisi bütün bir ekosisteme şekil veren Kaz Dağları'nı içerir.

Şekil 3. Türkiye'nin bölge, bölüm ve yöreler haritası (Erol 1983, s 244 den). 1. Bölge sınırı, 2. Bölüm sınırı, 3. Yöre sınırı, 4. Kesin olmayan sınırlar, 5. Yöre numaraları.

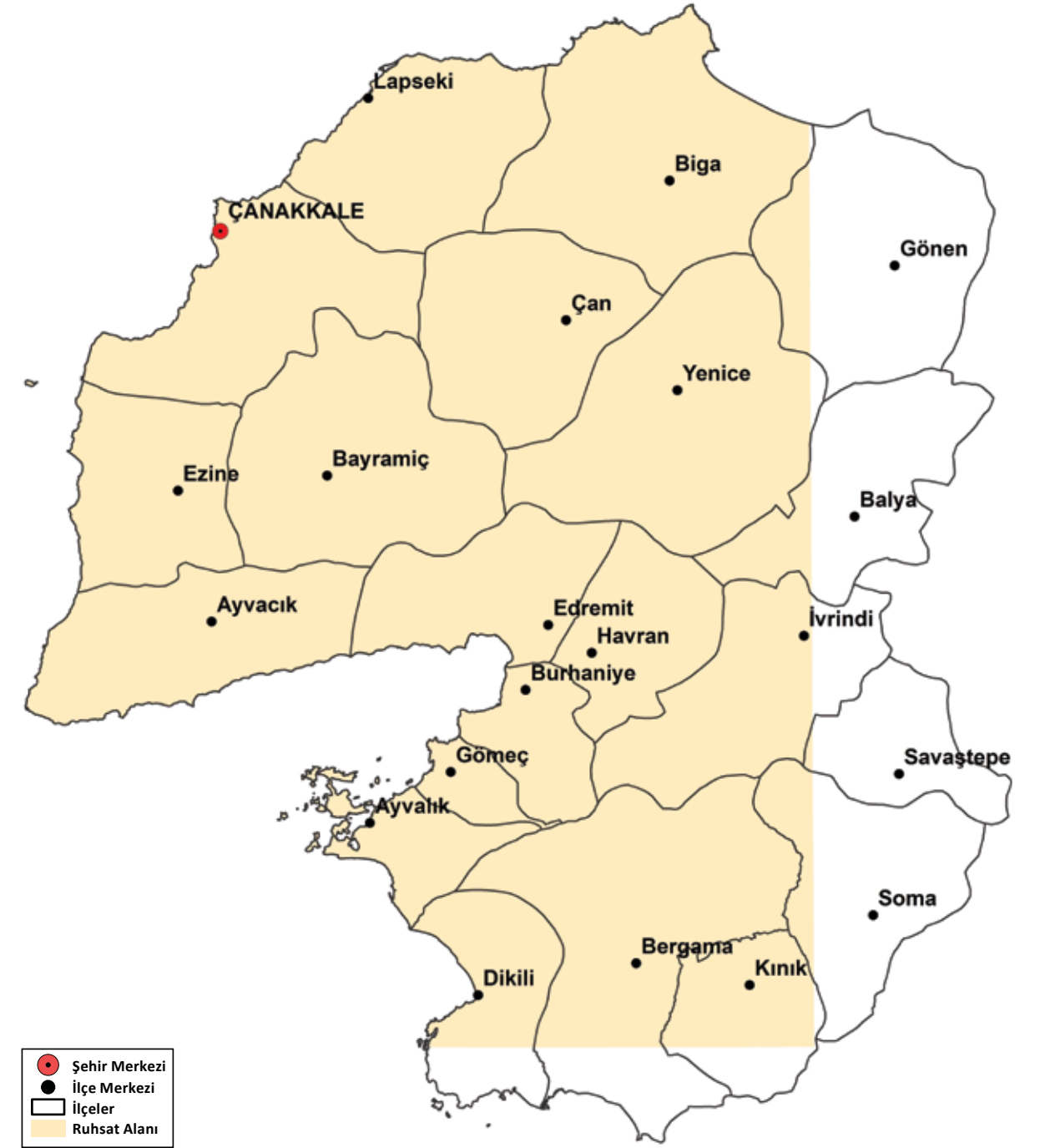
Şekil 1: Türkiye'nin Bölge, Bölüm ve Yöreler Haritası

¹ Erol, O., Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri. Ege Coğrafya Dergisi 7 (1993), 13-41 İzmir

² A.g.e.

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı gibi çalışma alanı belirlenirken alana bütüncül bir bakışla yaklaşmak için yöre sınırlarından yararlanıldı. Madencilik faaliyetlerinin yöreye etkisini ortaya koyabilmek için Biga ve “Edremit ve Bergama” yöreleri bir arada değerlendirildi. Çalışma alanı sınırları Çanakkale’de Merkez, Lâpseki, Biga, Yenice, Çan, Bayramiç, Ezine, Ayvacık ilçeleri; Balıkesir’de Balya, Gönen, İvrindi, Savaştepe, Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık ilçeleri; İzmir’de Kınık, Dikili, Bergama ilçeleri ve Manisa’da Soma ilçesinden oluşan 1.697.062 hektarlık alan olarak belirlenmiştir ve bu alan “Kaz Dağları Yöresi” olarak adlandırılmıştır.

Kaz Dağları Yöresi jeolojik oluşum özellikleri ile metalik madenciliğin ve kömür madenciliğinin yoğun olarak yapıldığı bir yöredir. Bu nedenle madencilik faaliyetlerinin yörenin doğal varlıklarına, tarımsal üretimine ve turizmine olası etkileri incelenirken her iki madenciliğin bir arada değerlendirildiği IV. Grup maden ruhsat alanları incelenmiştir. 1/100.000 ölçekli maden ruhsat haritalarından yararlanılmıştır. Bunun için Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü’nden (MAPEG) 1/100.000 ölçekli IV. Grup maden ruhsatları temin edildi. Çalışma alanına dahil olan Gönen, Balya, Savaştepe, Soma, Bergama, Kınık ve Dikili ilçelerinin bir bölümü bu çalışma kapsamında elde edilen ruhsat alanlarının dışında kalmaktadır. Bu nedenle maden ruhsatlı olmaları muhtemel bu alanlar çalışmada herhangi bir ruhsat kategorisine tahsis edilmemiş alanlar olarak değerlendirildi (Şekil 2).

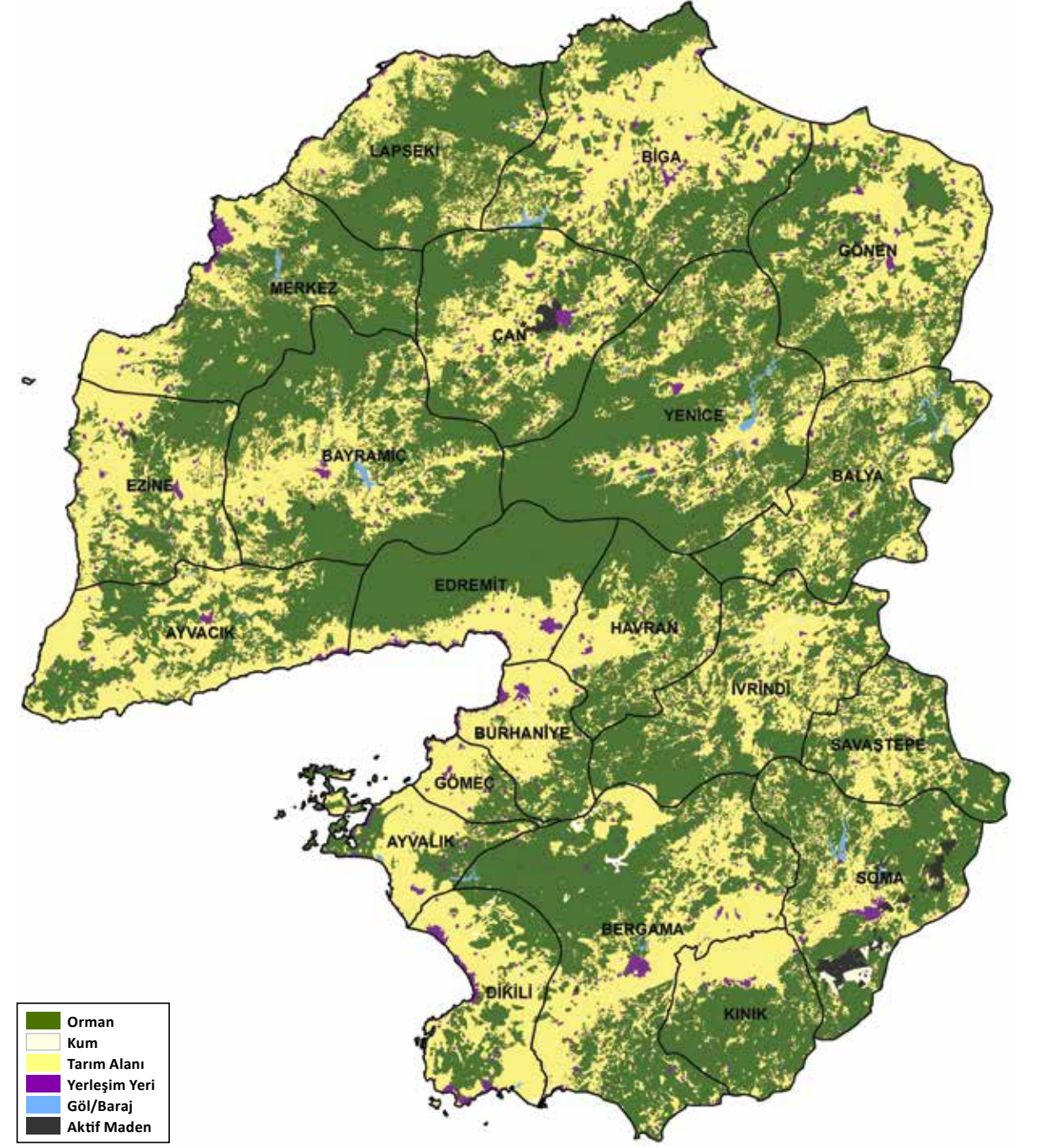

Şekil 2: Çalışma Alanı

KAZ DAĞLARI YÖRESİ'NDE ARAZİ KULLANIMI, BİYOLOJİK VE KÜLTÜREL ZENGİNLİK

Kaz Dağları Yöresi'ni oluşturan güneyde Bergama, Kınık, Dikili ve Soma'da başlayan, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Havran, Edremit, Ayvacık, Ezine, Çanakkale Merkez, Lapseki, Biga ve Gönen'e kadar devam eden çalışma alanının Kaz Dağları Yöresi doğal zenginliği ile sadece Türkiye için değil, dünya için de önemli bir yere sahiptir.

Bu geniş alanın doğal varlıklar, tarımsal üretim, kültürel yapı ve turizm odağında en önemli şekillendiricilerinden biri Kaz Dağları'dır. Kaz Dağları Biga Yarımadası'nın güneydoğusunda Ayvalık/Balya yönünde uzanan, Çanakkale ve Balıkesir il sınırları içindeki Edremit Körfezi'nin kuzeyinde yükselen yörenin en yüksek dağ silsilesidir.

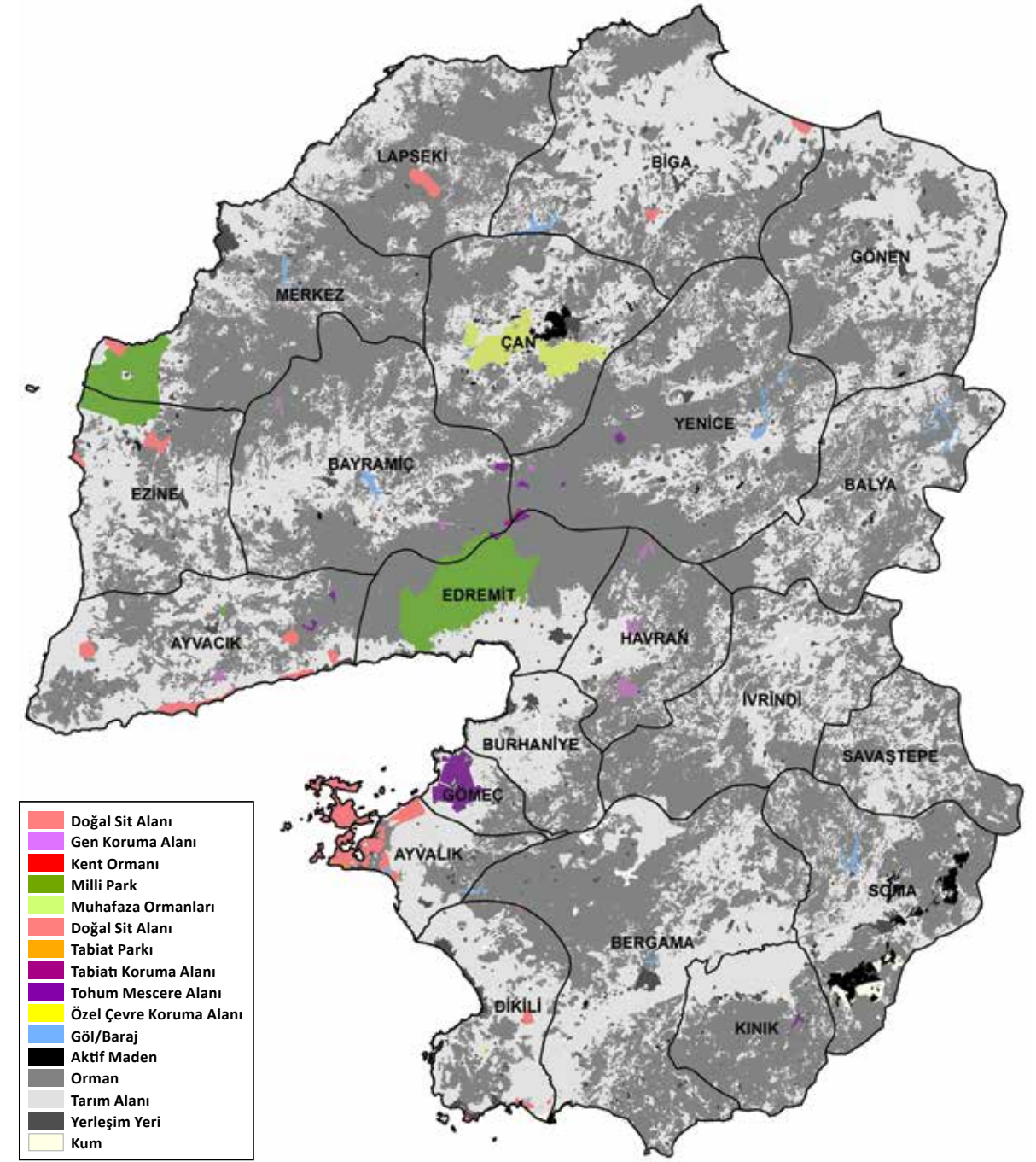
Şekil 3: Kaz Dağları Yöresinin Coğrafi Özellikleri

Biyolojik Zenginlik

Kaz Dağları, 1994 yılında Milli Park, 1998 yılında Tabiatı Koruma Alanı ilan edilmiştir. Yine Kaz Dağları'nda bulunan 52 farklı noktada 3232 hektar alan “Gen Kaynaklarını Yerinde Koruma Sahası”dır. Edremit Körfezi'nin kuzeyini takiben, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 60-70 km. uzunluğunda olan Kaz Dağları, batıda Dede Dağı, ortada Kaz Dağı, doğuda Eybek Dağı, kuzeydoğuda Gürgen, Kocakatran, Küçükkatran ve Susuz (Sakar dağı), Ağı Dağı, Balaban-Kirazlı ve Dumanlı gibi dağ ve orman ekosistemlerini de içerir. Bu anlamda yaban hayatı için önemli bir yaşam alanıdır. Kaz Dağı Milli Parkı'nda bilim insanlarınca bugüne kadar 101 familyaya ait 800 civarında bitki türü tespit edilmiştir. Bu türlerin 77 tanesi dünyada yalnızca Türkiye’de (endemik), 32 tanesi ise dünyada sadece Kaz Dağları’nda bulunur³.

Kaz Dağları ile birlikte çalışma alanı dahilinde farklı statülerde çok sayıda doğa koruma alanı bulunur. Bu verilere göre çalışma alanındaki doğa koruma alanı kategorileri doğal sit, gen koruma, kent ormanı, muhafaza ormanı, milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tohum meşcere alanı ve özel çevre koruma alanıdır. Bu alanlar toplam 69.235 hektarlık bir alan oluşturmaktadır (Şekil 4).

Bu alanlara Kaz Dağları ve Troya Milli Parkları, Ayvalık Adaları, Darıdere, Sarımsaklı, Ayazma Pınarı Tabiat Parkları, Kaz Dağları Göknarı Tabiatı Koruma Alanı gibi bölgeler örnek olarak verilebilir.

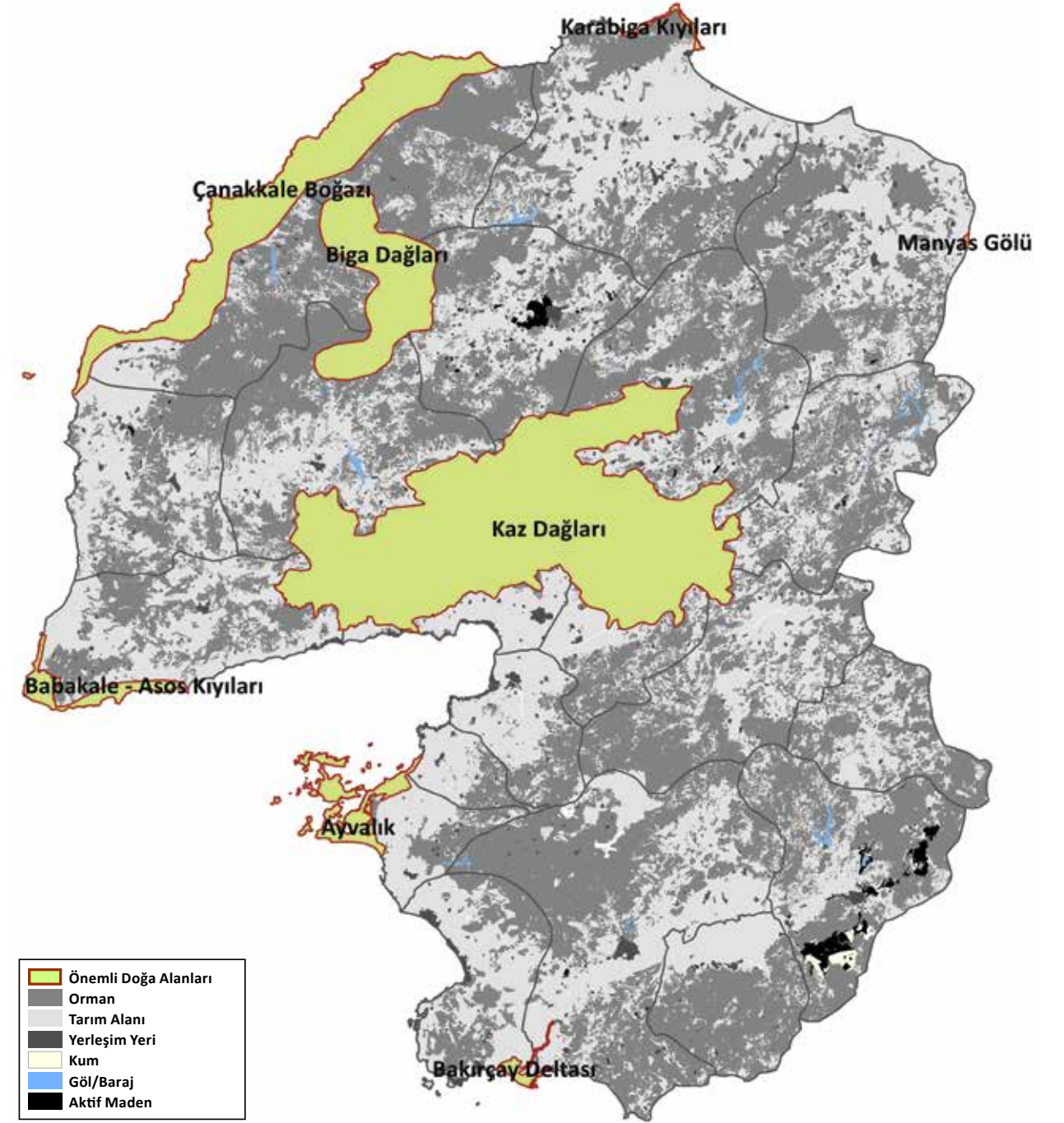

Şekil 4: Kaz Dağları Yöresi'nde Tescilli / Yasayla Koruma Altındaki Doğal Koruma Alanları

³ Şengür Ş.(2010) UNESCO Ölçütleri (Kriterleri) Kapsamında Kaz Dağları'nın Dünya Mirası Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi. (Prof.Dr.Ümit ERDEM, Tez Danışmanı).Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir

Önemli Doğa Alanları

Canlı tür çeşitliliği ve ekosistem özelliklerini bir arada değerlendirerek önemli alanları belirleyen başka bir koruma yaklaşımı da “Önemli Doğa Alanları”dır (ÖDA). ÖDA kavramı canlı türlerinin nesillerini sürdürebilmeleri için özel önem taşıyan coğrafyaları tanımlar. ÖDA kriterleri tehlike altındaki biyolojik çeşitlilik, dar yayılışlı biyolojik çeşitlilik, ekolojik bütünlük, biyolojik süreçler ve sayısal analizler aracılığıyla eşsizlik ve benzersizlik olarak belirtilmiştir. Kaz Dağları Yöresi Karabiga Kıyıları, Manyas Gölü, Çanakkale Boğazı, Biga Dağları, Kaz Dağları, Babakale-Asos Kıyıları, Ayvalık ve Bakırçay Deltası ÖDA alanlarına ev sahipliği yapar (Şekil 5)⁴. ÖDA alanlarının yoğunluğu bölgenin ender coğrafyasına ve doğal yaşamına dikkat çekmektedir.

Şekil 5: Kaz Dağları Yöresi'nde Önemli Doğa Alanları

⁴ Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyoğlu, S., Kılıç, DT., Lise, Y. (editörler) 2006. Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları. Doğa Derneği. Ankara

Kaz Dağları ve çevresindeki ÖDA alanları ve özellikleri aşağıda özetlenmiştir.

Karabiga Kıyıları, Karabiga ile Aksaz arasındaki 15 km’lik kıyı şeridinden oluşur. Bu alan Akdeniz fokunun dinleme, barınma ve üreme alanıdır. Şişe burunlu yunus ve denizden girişli kıyı mağaralarında yaşayan yarasalar alanın diğer önemli türleridir. Kıyıları aynı zamanda kıyı şeridinin hemen devamında yer alan Kocabaş Irmağı ve deltası ile birlikte 52 kuş türüne ev sahipliği yapar. Tepeli karabatak, gökdoğan, kara doğan, tepeli pelikan ve küçük orman kartalı önemli türler arasında sayılabilir⁵.

Dünyanın en önemli su yollarından biri olan **Çanakkale Boğazı**, İstanbul Boğazı ile birlikte Karadeniz ve Marmara Denizi’ni Akdeniz’e bağlar. ÖDA, boğaz kıyılarının tümünü, Gelibolu Yarımadası’nın güney ucunu ve Çanakkale ilinin kuzey kıyılarının bir kısmını içine alır. ÖDA, göç döneminde çok sayıda deniz canlısı için dünya ölçeğinde önemli bir doğal koridordur. Göç döneminde çok büyük sayılarda Akdeniz martısı görülebilir. Farekuyruklu yediuyur, tırtak (yunus türü) ve nesli dünya ölçeğinde tehlikedeki Akdeniz foku alandaki önemli memeli türleridir.

Biga Dağları, kuzeyde Çanakkale Boğazı ve güneyde Edremit Körfezi’yle sınırlanan Biga Yarımadası’nın orta bölümünde yer alır. Biga Dağları, en yüksek tepesi 934 m. olmak kaydıyla ortalama 400–450 metre yüksekliğinde tepelerden oluşan ve kuzey güney yönünde uzanan küçük bir dağ silsilesidir. Alanda bulunan ve yöreden ismini alan Troya kardeleni, *Crocus candidus* ve *Paeonia mascula ssp. bodurii* adlı bitki taksonları ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. ÖDA kriterlerini bölgesel ölçekte sağlayan alaca ağaçkakan ve orman toygarının alanda ürettiği bilinmektedir.

Kaz Dağları, yüksekliği ve bölgeye bereketli yağışları taşıyan hava akımları nedeniyle nemli bir iklime sahiptir. Avrupa – Sibiryaya ve Akdeniz bitki coğrafyalarının kesişim noktasında kalan ÖDA konumu ve bakırlığı nedeniyle çok sayıda nadir türe ev sahipliği yapar. Kaz Dağları özellikle bitki, kuş ve memeli türleri için önemlidir ve 37 bitki taksonu ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. Bunlardan dokuz tanesinin dünyadaki yaşam alanı Kaz Dağları’yla sınırlıdır. Kaz Dağı Göknarı bu türlerin en iyi bilinenidir.

Özellikle yırtıcı kuşlar ve orman kuşları açısından önem taşıyan alanda çok sayıda Anadolu sıvacısı üremektedir. Alanda üreyen yırtıcıların başında kaya kartalı ve gökdoğan gelmektedir. ÖDA’da yaşayan ve küresel ölçekte önem taşıyan memeli türleri Mehely’in nalburunlu yarasası, Akdeniz

⁵ Sualtı Araştırmaları Derneği-Akdeniz Foku Araştırma Grubu, 2016, Güneybatı Marmara Denizi Karabiga Kıyılarında (Biga, Çanakkale) Biyolojik Çeşitlilik ve Deniz-Kıyı Habitatları Araştırma Sonuç Raporu.

nalburunlu yarasası, uzun ayaklı yarasası ve kirpikli yarasasıdır. ÖDA, nesli küresel ölçekte tehlike altındaki bir iç su balığı türü olan *Capoeta bergamae* için önemli bir yaşam alanıdır⁶.

Biga Yarımadası'nda bulunan **Babakale Asos Kıyıları** Çanakkale ilinin güneybatı kıyılarını içine alır. Akdeniz bitki coğrafyasının etkisi altındaki alanın büyük bir bölümü orman ve makilik alanlarla kaplıdır.

Alan endemik ve nesli tehlike altındaki *Verbascum aschersonii* adlı bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Kıyıda kayalık nesli küresel ölçekte tehlike altında olan Akdeniz fokunun önemli yaşam alanlarından biridir⁷.

Ayvalık, Alibey ve Şeytan Sofrası yarımadaı arasındaki bölgede bulunan on adayı kapsar. Bölgede bulunan adalar ve bu adalardaki keskin yarlar özellikle deniz kuşları için uygun üreme alanlarıdır. Tepeli karabatak ve gümüş martı bu alanlarda barınan kuşların başında gelir. Bunun yanında bölgenin güneyinde bulunan tuzla flamingo için önemli bir kışlama alanıdır⁸.

Bakırçay Deltası, Bergama ve Dikili ilçeleri arasında kalan Bakırçay’ın Çandarlı Körfezi’ne döküldüğü bölgede oluşmuş bir delta sistemidir. Bakırçay Deltası su kuşları ve kıyı kuşları açısından önemlidir. Küçük sumru ve akça cılıbıt deltada üreyen kuşlardandır. Alan aynı zamanda flamingo için önemli bir kışlama alanıdır.

⁶ Eken, G vd., 2006

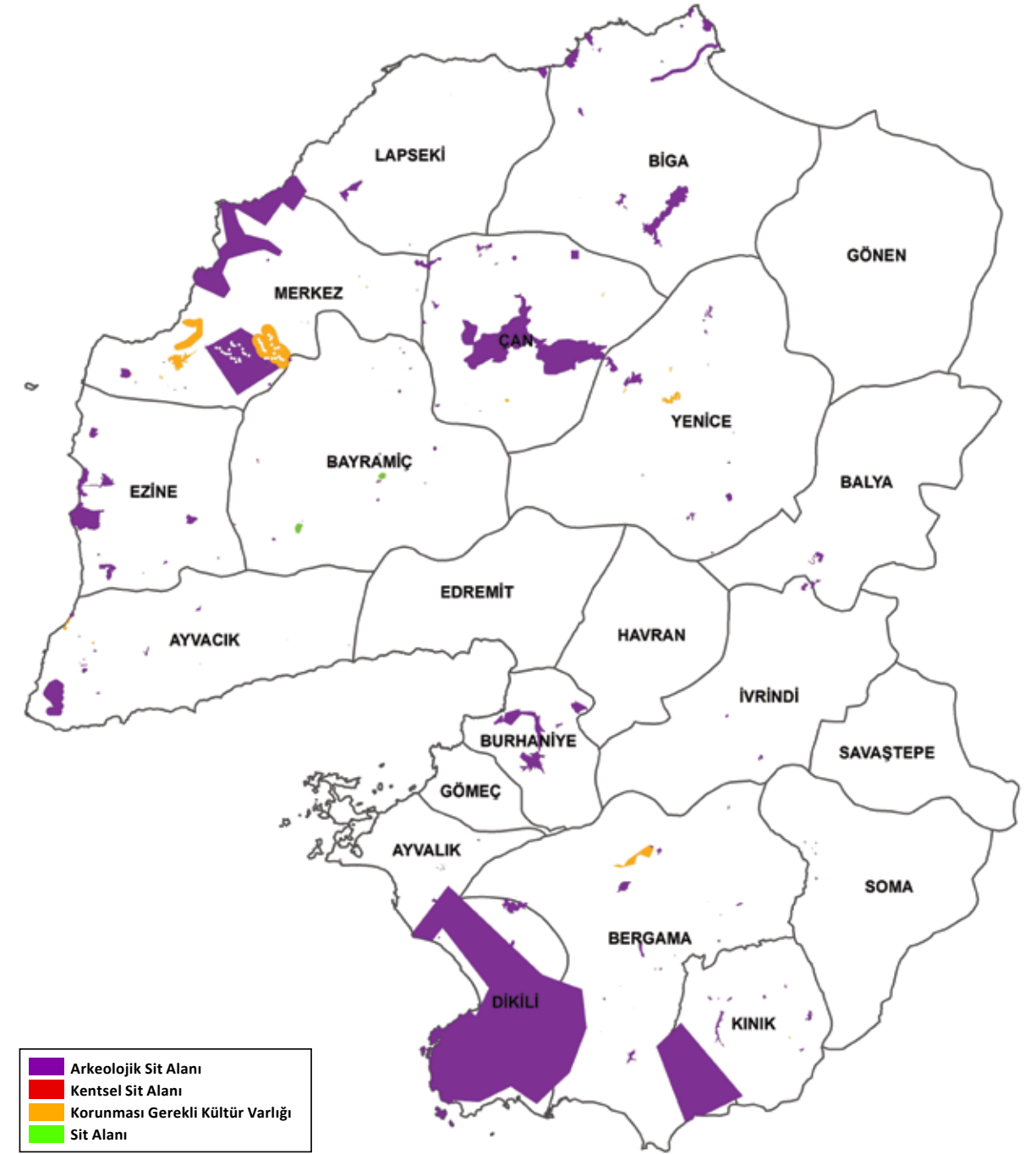
⁷ A.g.e. 2006

⁸ Takson, canlıların sınıflandırılmasında, âlemden alt türe kadar bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş tüm birimlerin ortak adıdır.

KÜLTÜREL ZENGİNLİK

Antik dönemlerden bu yana yaşam alanı olan Kaz Dağları Yöresi Truva efsanelerinden İlyada Destanı'na, dünyanın ilk felsefe okulundan yerel söylencelere kadar dünya kültür tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018 yılını resmi olarak Troia Yılı ilan etmiştir⁹. Yine bölgede yüzlerce yıldır devam eden Türkmen ve Yörük kültürlerinin değerleri günümüze kadar korunabilmiştir. Kaz Dağları ve Yöresi, çok yüksek bir sağlık ve ekoturizm potansiyeli barındırır. 2007-2023 yılı Ulusal Turizm Eylem Planı'nda bölge "Yüksek Nitelikli Turizm Bölgesi" ilan edilmiştir.

Kaz Dağları Yöresi'nde farklı statülerde çok sayıda kültür mirası bulunur. Bu alanlar IV. Grup ruhsat alanları ile birlikte elde edilen MAPEG verilerine göre çalışma alanındaki kültür mirasları arkeolojik sit, kentsel sit, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı ve sit alanı kategorilerinde toplam 102.891 hektarlık bir alanı kapsar (Şekil 6).

Şekil 6: Kaz Dağları Yöresi'nde Kültürel Değerlerin Dağılışı

⁹ "Troya Neden Önemli," 2018 Troya Yılı, erişim Ağustos 2018, <http://www.troya2018.com/troia-neden-onemli/>

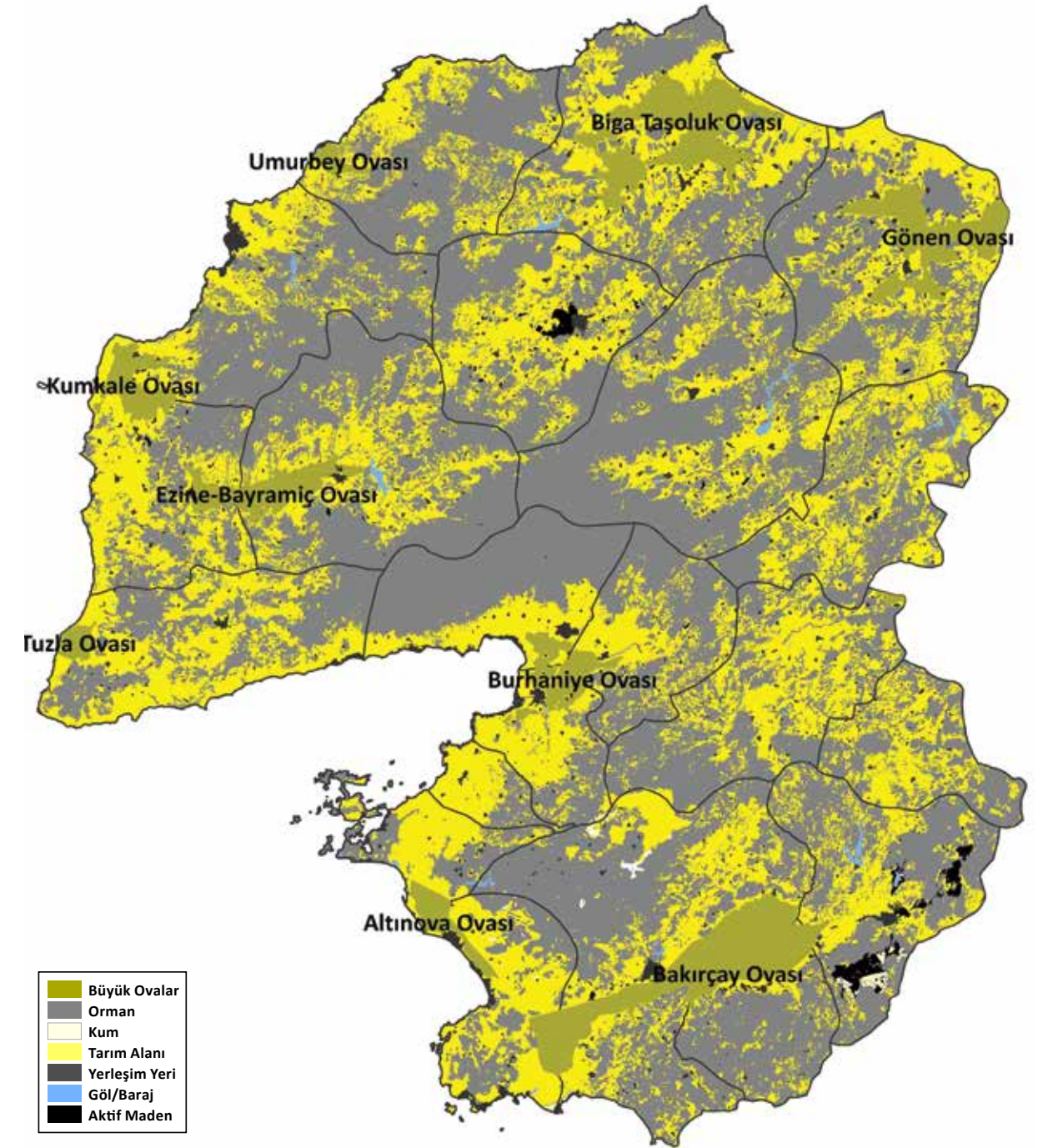
TARIMSAL DEĞERLER

Tarım alanları Kaz Dağları Yöresi'nin %43'ünü (730.588 hektar) oluşturmaktadır. Bu alanların büyük bölümünü Çanakkale ve Balıkesir illeri kapsar. Kaz Dağları'ndan kaynağını alan akarsular Biga Platosu boyunca kıvrılarak tarım alanlarını sular. Bu iller gerek ürün deseni gerekse ürün verimi açısından Türkiye'nin en önemli tarımsal üretim bölgeleri arasında yer alır. Yörede nüfusun %30'a yakını geçimini tarımsal üretimden sağlar. Bu bereketli topraklarda yer alan Çanakkale, Türkiye salçalık biber üretiminde ve nektarin üretiminde birinci, şeftali üretiminde ikinci, elma (golden) üretiminde dördüncü, domates üretiminde altıncı sırada yer alır. İlde tarımı yapılan ürünlerden 44'ü, üretim miktarları bakımından Türkiye sıralamasında ilk 10'a girmektedir. Tarımda buğdaydan narenciyeye kadar ürün çeşitliliği açısından Türkiye'nin en zengin illerindendir. Ezine, Bayramiç Yöresi'nde koyun, keçi ve inek sütlerinin karışımından üretilen “Ezine Peyniri”, “Bayramiç Elması” ve “Bayramiç Beyazı” dünyaca tanınan coğrafi işaret tesciline sahiptir.

Bölgenin diğer bir ili olan Balıkesir, buğday (yeşil ot) ve çavdar üretiminde Türkiye'de birinci, bakla (kuru, yem), bezelye ve yulafta Türkiye'de ikinci, mısır üretiminde üçüncü sırada yer alır. Tıpkı Çanakkale'de olduğu gibi Balıkesir'de de çok çeşitli meyve ve sebze üretimi gerçekleşir. Yetiştirilen ürünler doğrudan Türkiye'deki büyük kentlerin taleplerini karşılamaktadır. “Ayvalık Zeytinyağı”, “Edremit Zeytinyağı” ve “Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytin” coğrafi işaret ile tescil edilmiştir (Şekil 3).

Büyük Ovalar

Bölgedeki tarımsal üretim Kaz Dağları Yöresi'nin plato ve büyük ovalarından sağlanır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'na göre tarımsal üretim potansiyeli yüksek, erozyon, kirlenme, amaç dışı veya yanlış kullanımlar gibi çeşitli nedenlerle toprak kaybı ve arazi bozulmalarının hızlı geliştiği tarım alanları korunmak amacıyla büyük ova olarak ilan edilmiştir. Çalışma alanında 9 büyük ova bulunmaktadır. Çalışma alanındaki büyük ovaların alansal büyüklüğü 112.610 hektardır (Şekil 7).

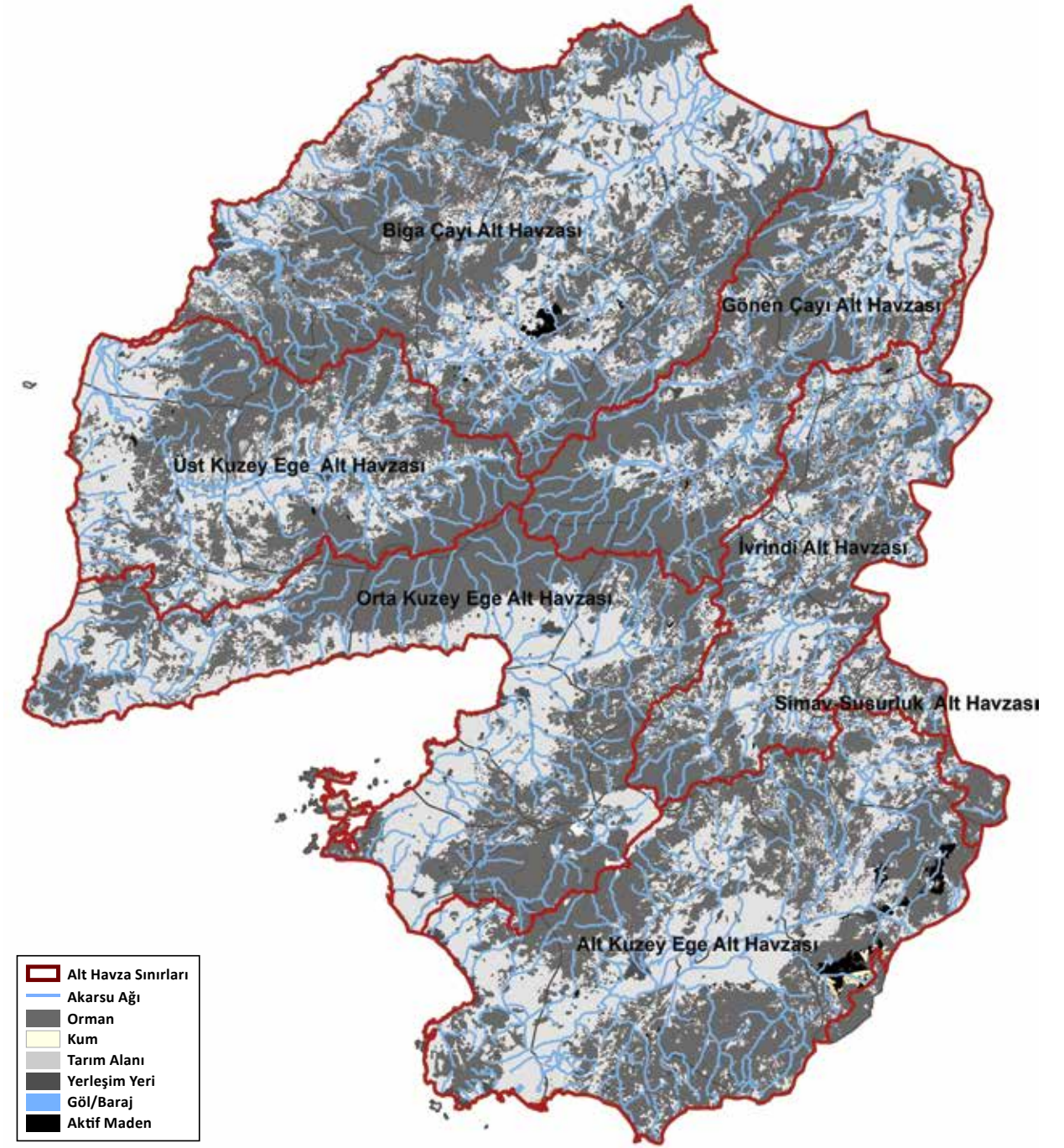
Şekil 7: Kaz Dağları Yöresi'nde Tarım Alanları ve Büyük Ovalar

YÖRENİN SU VARLIKLARI

Kaz Dağları Yöresi Manyas-Karacabey Alt Havzası, Simav-Susurluk Alt Havzası, İvrindi Alt Havzası, Üst Kuzey Ege Alt Havzası, Orta Kuzey Ege Alt Havzası, Alt Kuzey Ege Alt Havzası, Biga Çayı Alt Havzası ve Gönen Çayı Alt Havzası olmak üzere yedi alt havzadan oluşur (Şekil 8).

Yöre içinde Kaz Dağları Biga Yarımadası'nın en önemli su kaynaklarını besler¹⁰. Platoda yer alan akarsuların önünü kapatıp, onların denize kısa yoldan ulaşmasını engelleyen bir set görünümündedir. Bunun sonucu olarak, drenaj ağı batıya, Ege Denizi'ne doğru yönelmiştir. Bu yönde uzanan birçok nehir, örneğin Küçük Menderes ve Tuzla Çayı, batı sahilinde denize ulaşmadan kilometrelerce yol alır. Batı ve güneye doğru tiltleşme (yüzeyin eğimlenmesi) nedeni ile Menderes Nehri, keskin bir dönüş yaparak kuzeye doğru akmaya zorlanır ve Troya Bölgesi'nden denize ulaşır. Havran Çayı, Edremit Çayı, Zeytinli Çayı, Kızılköçü Çayı, Manastır Deresi, Şahin Deresi ve Mıhlı Deresi bölgenin önemli akarsularıdır. Yüksekliği 1.700 m. dolaylarında olan Kaz Dağı'nın güney yamaçlarını drene eden akarsular Edremit Körfezi'ne dökülür. Kuzey yamaçlarının suları ise Menderes Nehri (Kara Menderes) ve kolları tarafından toplanır. Menderes Nehri Üzerinde Bayramiç Barajı, Havran Nehri üzerinde Havran Barajı ve Zeytinli Barajı bulunur.

¹⁰ Altan, G. ve Türkeş, M. 2014. Çanakkale Yöresi'nde oluşan orman yangınlarının hidroklimatolojik karakteristikleri ve iklim değişimleri ile ilişkisi (Hydroclimatologic characteristics of the forest fires occurred at the Çanakkale district and relationship with climate variations). Ege Coğrafya Dergisi 20(2): 1-25, (in Turkish with an English abstract, figure and table captions).

Şekil 8: Kaz Dağları Yöresi'nde Akarsu Ağı ve Alt Havzalar

KAZ DAĞLARI YÖRESİ'NDE MADENCİLİK

Maden Ruhsatları ve Ruhsatlandırma Süreci

Bu çalışmada maden ruhsatları iki kategoride gruplandırılmıştır.

İhale Ruhsatları, sınırları koordinatlarla belirlenmiş ancak henüz herhangi bir şirkete ya da kuruluşa (örneğin Türkiye Kömür İşletmeleri) ait olmayan ruhsatlardır.

Aktif Ruhsatları, sınırları koordinatlar ile belirlenmiş ve bir şirkete ya da bir kuruluşa ait ruhsatlardır.

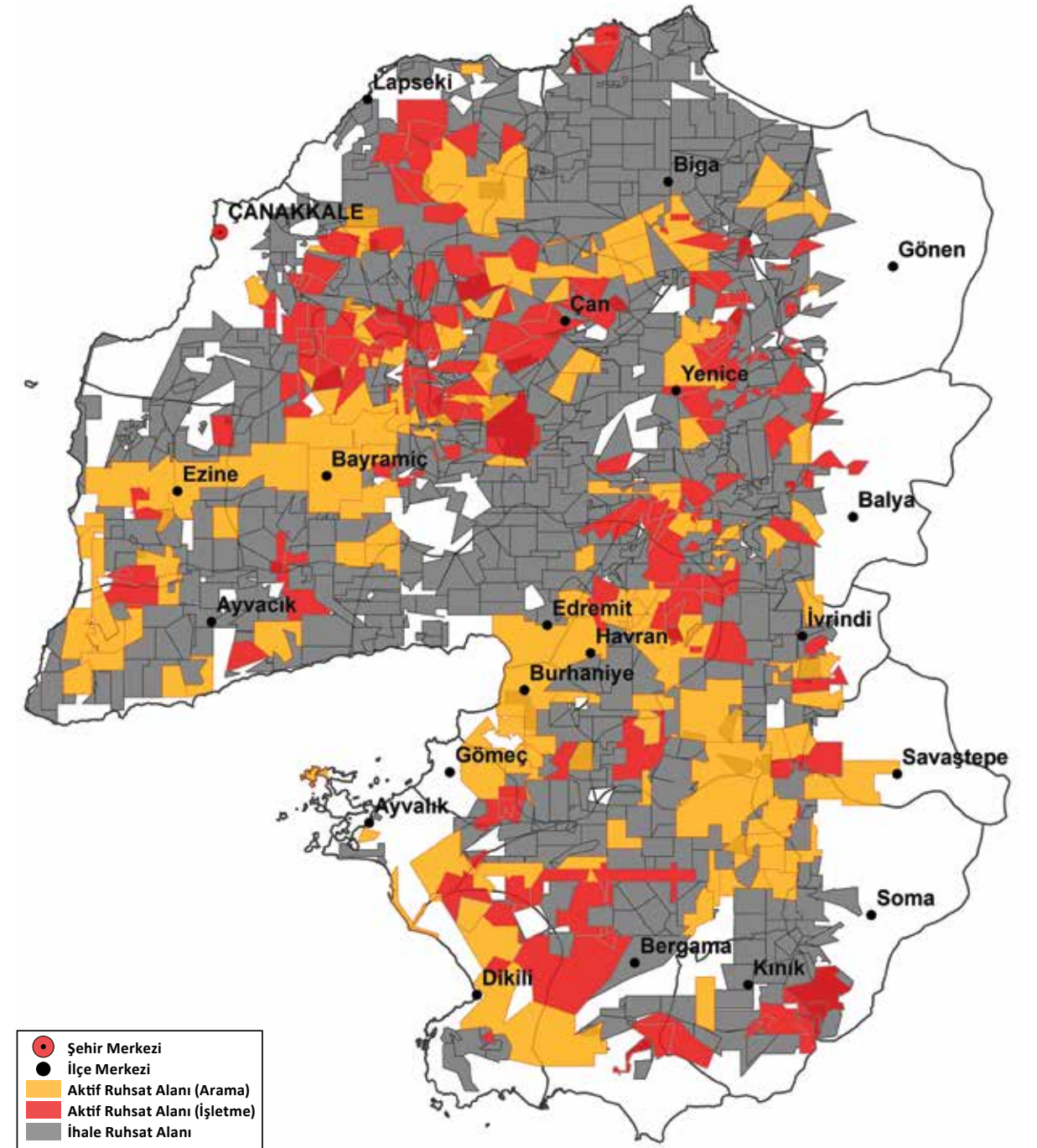
Aktif ruhsatlar da kendi içinde iki safhadan oluşmaktadır: arama ve işletme safhaları. Bir şirket ya da kurumun maden arama faaliyetleri yürütülebilmesi için ruhsatın arama, işletme faaliyetlerini yürütmesi için ise ruhsatın işletme safhasında olması gerekmektedir. Genel olarak ruhsatların tümüne potansiyel maden alanı olarak bakılabilir. İhale ruhsat alanı ihale sürecinin ardından bir şirket/kuruma tahsis edilir. Şirket haklarına sahip olduğu ruhsat ile madenin fizibilitesini yapar. Maden şirketi ruhsat alanının madencilik açısından fizibil olduğunu tespit ettikten sonra ruhsat safhasını aramadan işletme ruhsatına çevirir ve böylece başvuru sürecine başlar. Şirket, işletme ruhsatı için gereken evrak işlemlerinin tamamlanmasının ardından Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) kararı, Gayri Sıhhi Müessese (GSM) izni, arazi kullanım izni (tarım alanları için toprak koruma kurulu kararı, orman alanları için OGM kararı vb.) ve işletme izni gibi izin süreçlerini tamamlayıp madeni işletmeye açar.

KAZ DAĞLARI YÖRESİ'NDE MADEN RUHSATLARI

Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'ne (MAPEG) göre çalışma alanında toplam ruhsat alanı 1.294.335 hektardır. Alan ihale, arama ve işletme safhalarındaki 1.634 ruhsata bölünmüştür (Şekil 9).

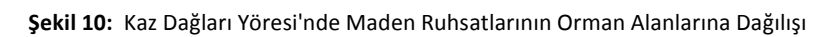
MAPEG'den elde ettiğimiz IV. Grup ruhsatların (Bknz: Tanımlar) alansal dağılımına göre çalışma alanının %79'u (aktif ruhsatlar ve ihale alanları) ruhsatlandırılmıştır. Bu ruhsatların %41'i aktif ruhsatlardan oluşur. Aktif ruhsatların %57'si arama, %43'ü ise işletme ruhsatı safhasında bulunur. Ruhsatların %38'i ise ihale alanı olarak ruhsatlandırılmıştır. Tüm çalışma alanının sadece %21'i herhangi bir IV. Grup maden ruhsat sahası olarak tanımlanmamıştır (Şekil 9). Ruhsat sahası olarak tanımlanmayan bu alanların büyük bölümünün verisi olmayan alanlardan oluştuğu ve potansiyel birer ruhsat alanı olarak değerlendirilebileceği de göz ardı edilmemelidir.

Çalışma kapsamında farklı arazi kullanımlarına (orman, tarım, koruma alanı vb.) göre ruhsatlandırılan arazi miktarları da analiz edilmiştir.

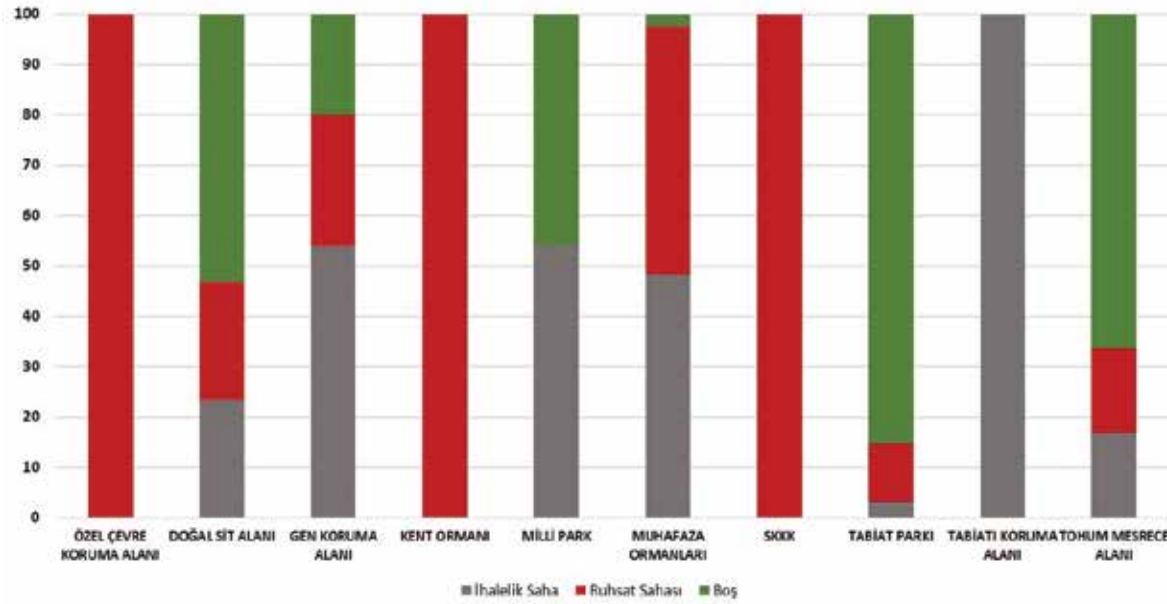
Şekil 9: Kaz Dağları Yöresi'nde İhale ve Aktif (Arama ve İşletme) Ruhsat Alanları

Ruhsatların farklı arazi kullanım türlerine göre dağılımına bakıldığında, çalışma alanındaki orman varlığının %80'inin madencilik yapılabilecek alan olarak belirlendiği görülmüştür. Çalışma alanının %41'i aktif ruhsat sahalarına tahsis edilmiştir. Bu aktif ruhsatların %57'si işletme, %43'ü arama ruhsatı statüsündedir. Orman alanlarının %39'u ihale ruhsat alanları için tahsis edilirken, tüm orman varlığının ise sadece %20'si herhangi bir ruhsat sınırına dahil değildir (Şekil 10). Burada Gönen, Balya, Savaştepe ve Soma'nın ruhsat paftaları dışında kalan orman alanlarına dikkat edilmelidir. Yukarıda da söz edildiği gibi ruhsat verilerine erişilemeyen ve bu nedenle boş olarak işaretlenen bu alanlar tüm çalışma alanındaki toplam boş orman alanının büyük bölümünü oluşturmaktadır.

Doğa Koruma Alanları ve Maden Ruhsat Alanları

Maden ruhsatlarının uluslararası ve ulusal koruma mevzuatı ile korunan alanlara dağılışını incelediğimizde de benzer bir durum ile karşılaşmaktadır. Gen koruma, kent ormanı, muhafaza ormanları, tohum meşcere alanı, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, milli park, özel çevre koruma bölgesi ve doğal sit alanı gibi farklı koruma statüleriyle korunan alanların %55'i madencilik yapılabilecek alanlar olarak belirlenmiştir (%73'ü ihale alanlarında bulunurken, %26'sı aktif ruhsat alanlarına tahsis edilmiştir) (Şekil 11)¹¹.

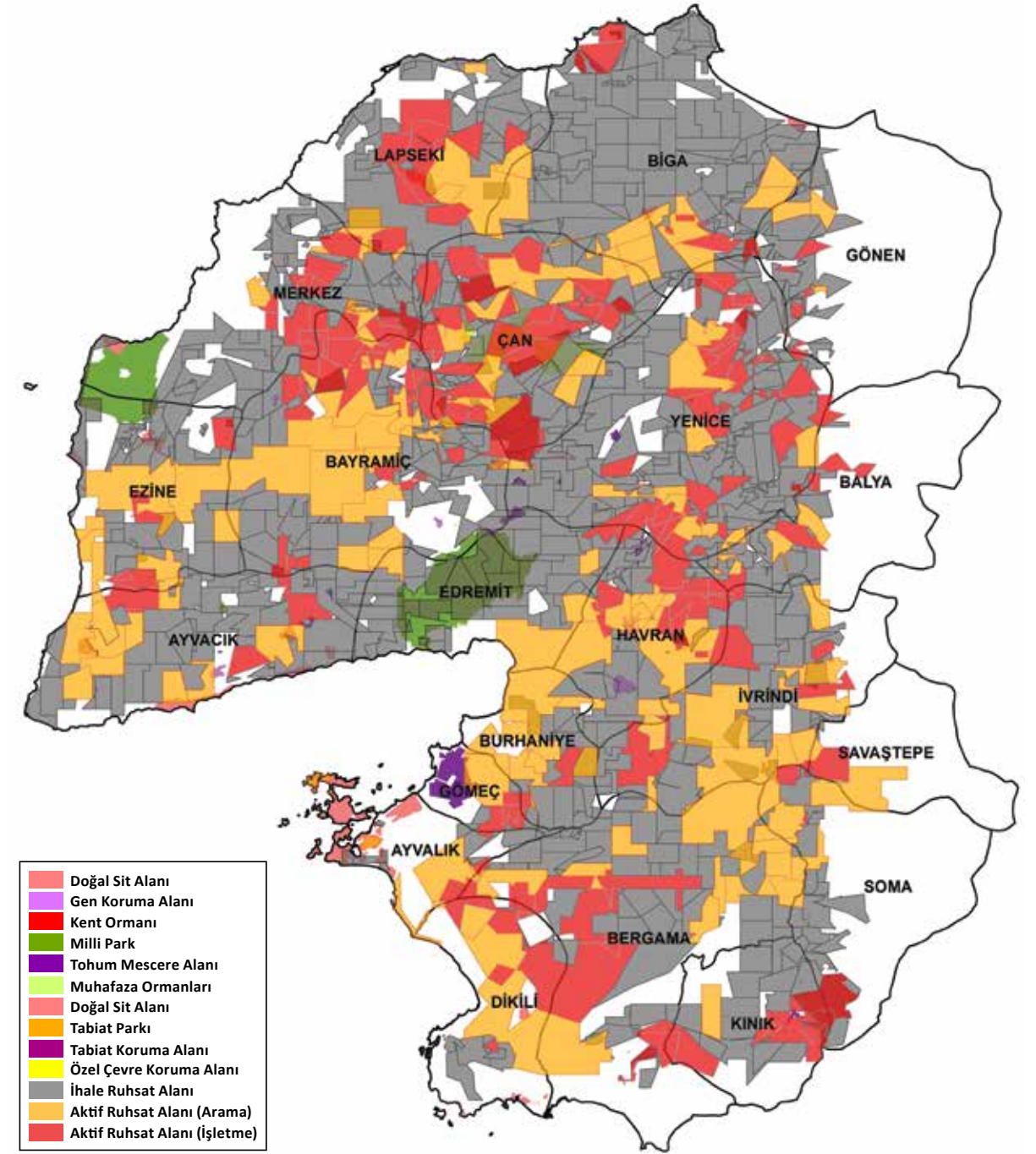

Şekil 11: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Korunan Alanlara Dağılışı¹²

Korunan alanlar içinde madencilik faaliyetleri açısından en dikkat çekici alanlardan biri milli parklardır. Milli Parklar'ın %54'ü ihale ruhsat alanlarında kalmaktadır. Bu alanlardan biri olan Kaz Dağları Milli Park Alanı'nın %80'i Troya Milli Parkı'nın ise %10'u ihale ruhsat alanında kalmaktadır (Şekil 12).

¹¹ Korunan alanlar verisi MAPEG tarafından paylaşılan ruhsat alanları üzerine işlenen verilerden elde edilmiştir. Korunan alanların tamamı haritaya yansıtılamamıştır.

¹² SKKK: Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanma Alanı

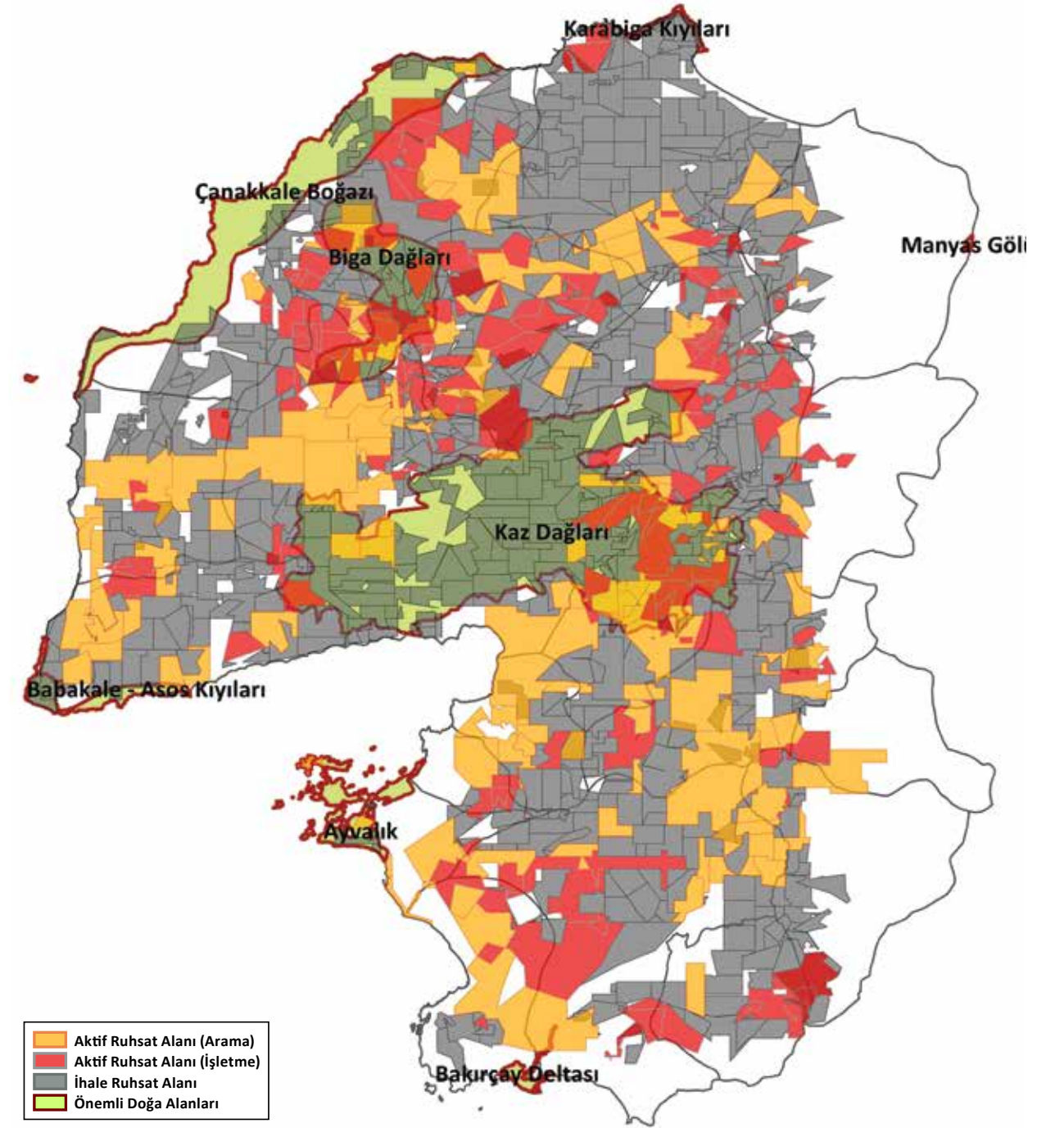
Şekil 12: Maden Ruhsatlarının Tescilli / Yasayla Koruma Altındaki Doğa Koruma Alanlarına Dağılışı

Tabiat Koruma Alanları içinde yer alan ve dünyada sadece Kaz Dağları'nda yaşayan Kaz Dağı Gökmarları'nın yaşam alanını oluşturan Kaz Dağı Gökmarları Tabiat Koruma Alanı'nın ise %99,9'u ihale ruhsat alanında yer almaktadır.

Önemli Doğa Alanları (ÖDA) ve Maden Ruhsat Alanları

Canlı tür çeşitliliği bakımından büyük öneme sahip olan ÖDA alanlarının büyük bölümü de madencilik faaliyetlerinin tehditi altındadır. ÖDA alanlarının %55'i ihale ruhsat alanlarında, %40'ı ise aktif ruhsat alanlarında yer almaktadır. Aktif ruhsatların ise %43'ü işletme safhasındadır. ÖDA alanlarının sadece %5'si herhangi bir ruhsat alanına dahil değildir.

ÖDA alanı ruhsat istatistiklerinde Biga Dağları ve Kaz Dağları ruhsat yoğunluğu ile dikkat çeker. Biga Dağları'nın %45'i aktif ruhsat alanında kalırken, Kaz Dağlarının da %26'sı aktif ruhsat alanındadır. Biga Dağları'nın %54'ü, Kaz Dağları'nın ise %64'ü ihale ruhsat alanında kalır (Şekil 13).

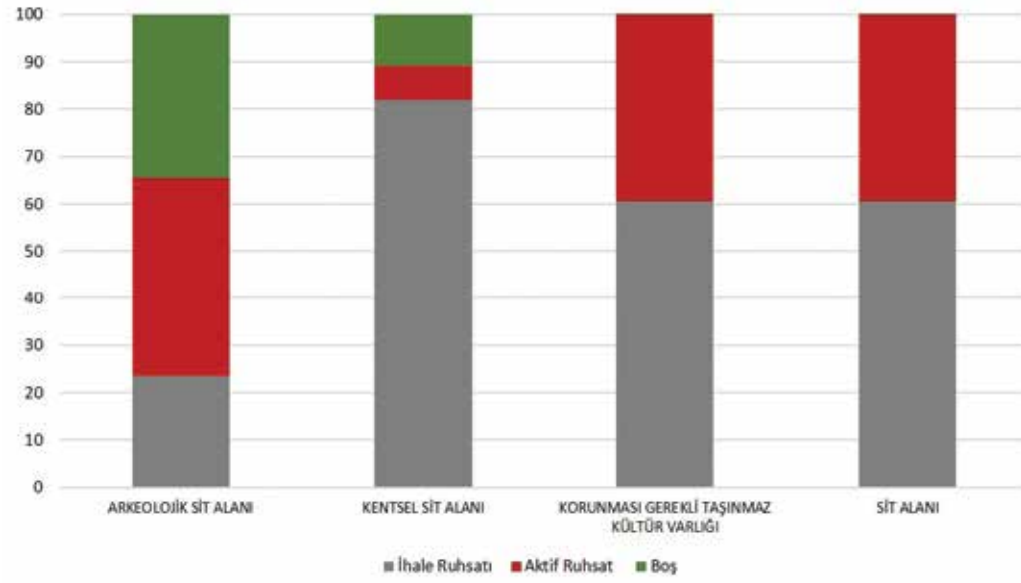

Şekil 13: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının ÖDA'lara Dağılışı¹³

¹³ Grafik yüzde birin altındaki değerleri görsel olarak yansıtmamaktadır.

Tarihi ve Kültürel Varlıklar ve Maden Ruhsat Alanları

Kaz Dağları Yöresi zengin doğal varlıklarının yanında tarihi ve kültürel birçok önemli alana da ev sahipliği yapar. Bu alanların içinde doğrudan kültürel miras alanları olan arkeolojik sit alanları, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları, sit alanları ve kentsel sit alanlarının toplamı 103.586 hektardır (Şekil 14).

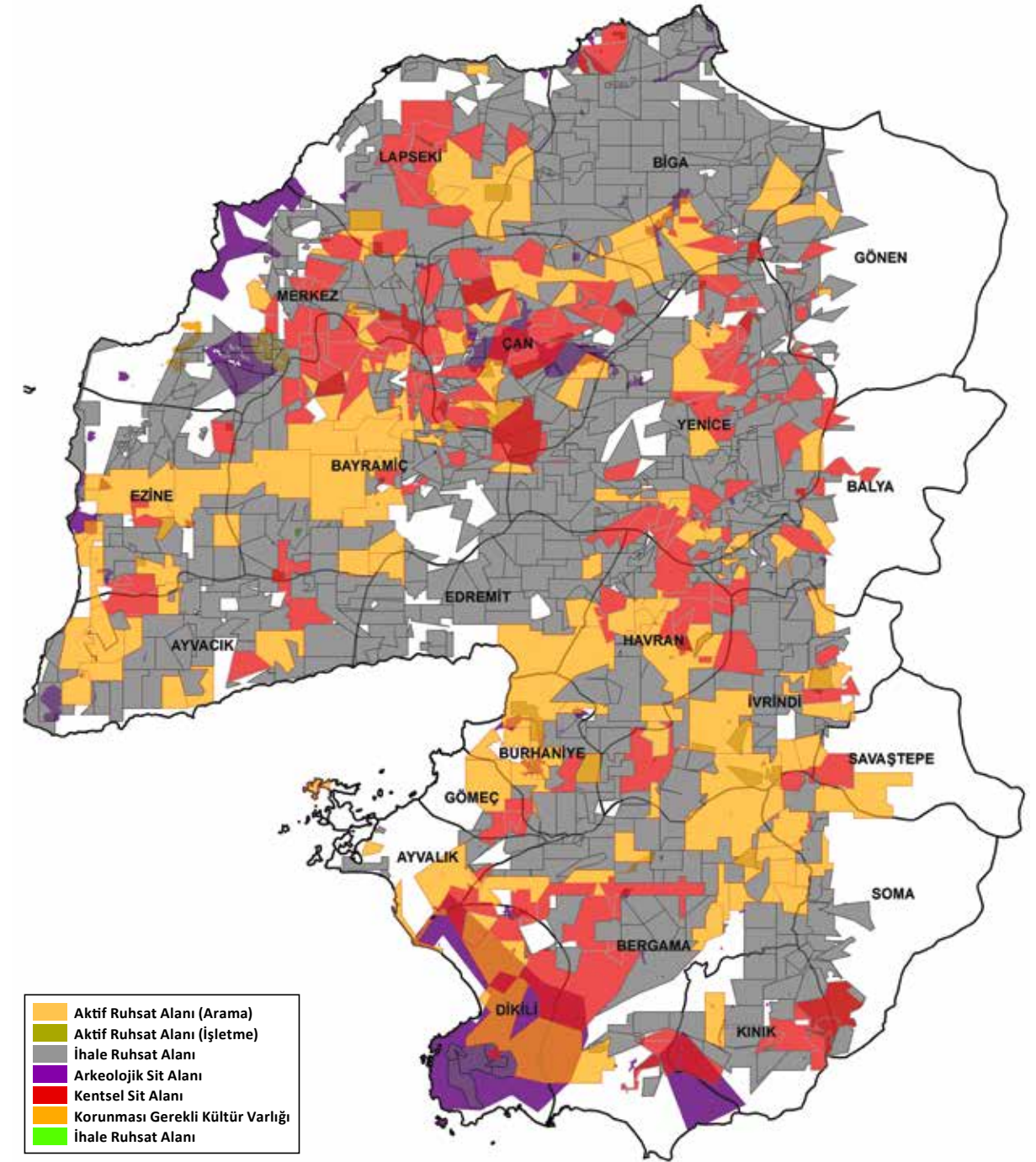

Şekil 14: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Kültür Miraslarına Dağılış Grafiği¹³

MAPEG tarafından haritaya işaretlenmiş bu alanların %66'sı maden alanı (aktif ruhsat ve ihale) olarak ruhsatlanmıştır. Arkeolojik sit alanlarının %42'si aktif ruhsat sahası, %23'ü ihale sahası alanında yer alırken, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları'nın %81'i, sit alanlarının %60'ı ihale ruhsat alanında yer alır.

Haritada işaretlenen tek kentsel sit alanının tamamı ise aktif ruhsat alanındadır. Ruhsat alanları içinde kalan kültür varlıklarından bir örnek olarak Troya Milli Parkı'nın %10'u ihale ruhsat alanındayken, Bergama'da bulunan Pergamon Antik Kenti'nin tamamı ihale ruhsat alanındadır (Şekil 15).

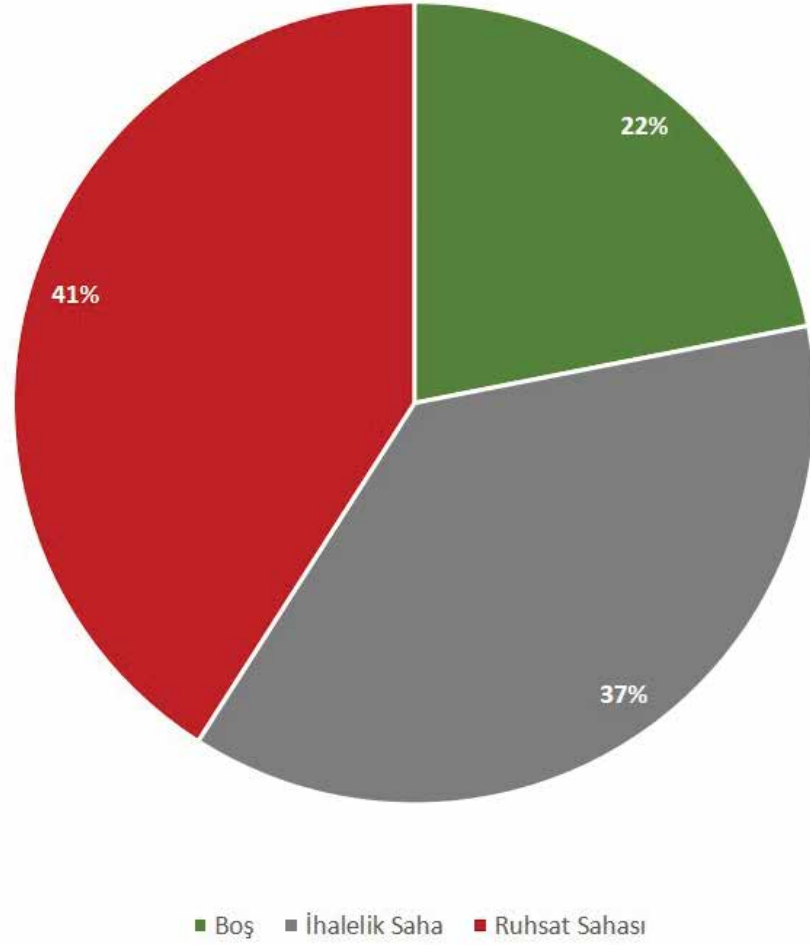
¹³ Grafik yüzde birin altındaki değerleri görsel olarak yansıtmamaktadır.

Şekil 15: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Kültür Miraslarına Dağılış

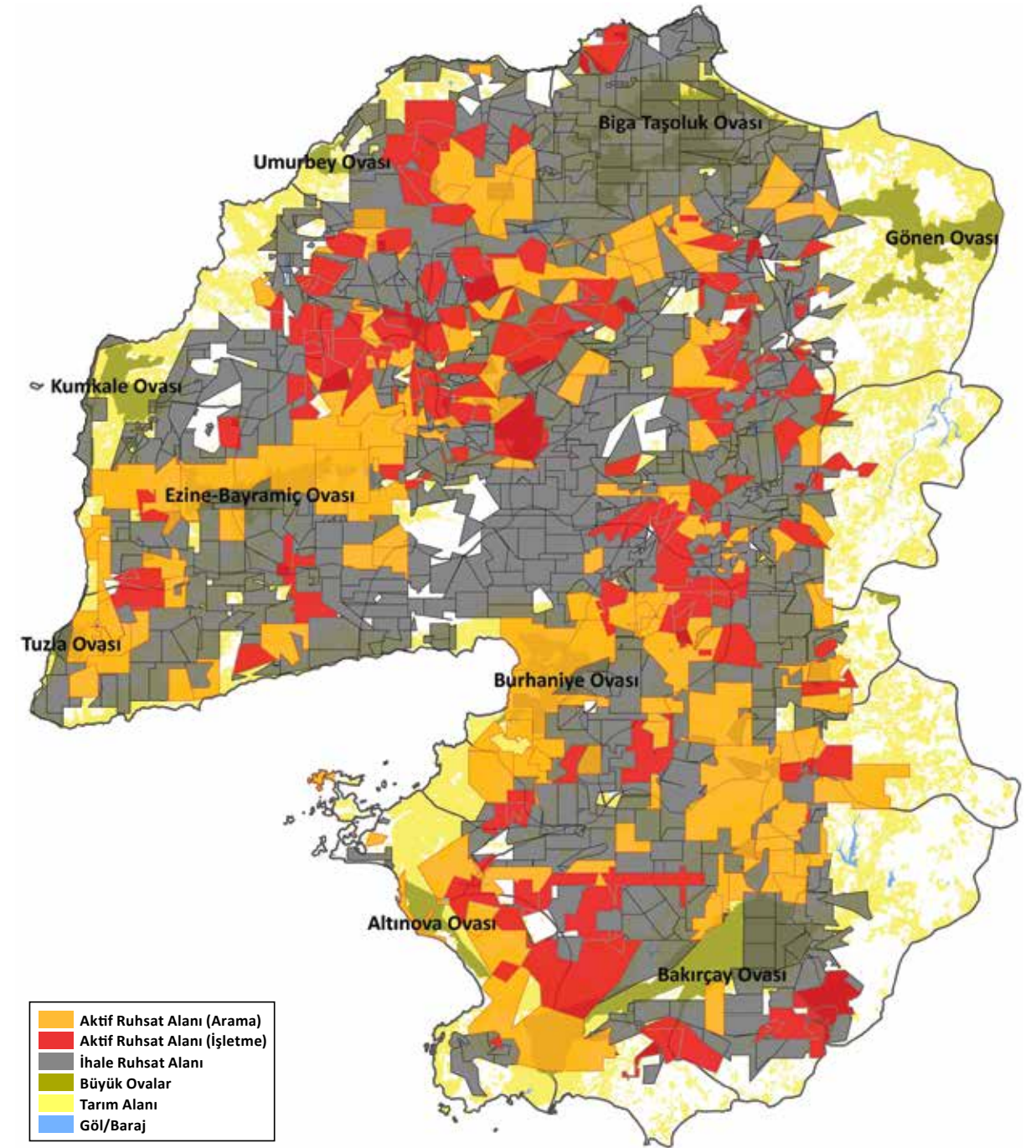
Tarımsal Üretim ve Maden Ruhsat Alanları

Tarımsal üretimiyle öne çıkan bu zengin coğrafyada tarım alanlarının %41'i aktif ruhsat sahasında, %37'ü ihale sahasındadır. Tarım alanlarının sadece %22'si herhangi bir ruhsat alanına dahil edilmemiştir. Aktif ruhsat sahalarının %64'ü arama, %36'sı işletme statüsündedir (Şekil 16).

Şekil 16: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Tarım Alanlarına Dağılışı

Türkiye'nin önde gelen tarımsal üretim merkezlerinden olan Biga, Bayramiç, Ezine, Burhaniye ve Bakırçay ovaları ruhsat yoğunluğunun dikkat çektiği alanlardır. Çalışma alanındaki büyük ovaların (112.610 ha) %40'ı ihale ruhsat alanında, %20'si aktif ruhsat alanında yer almaktadır (Şekil 17).

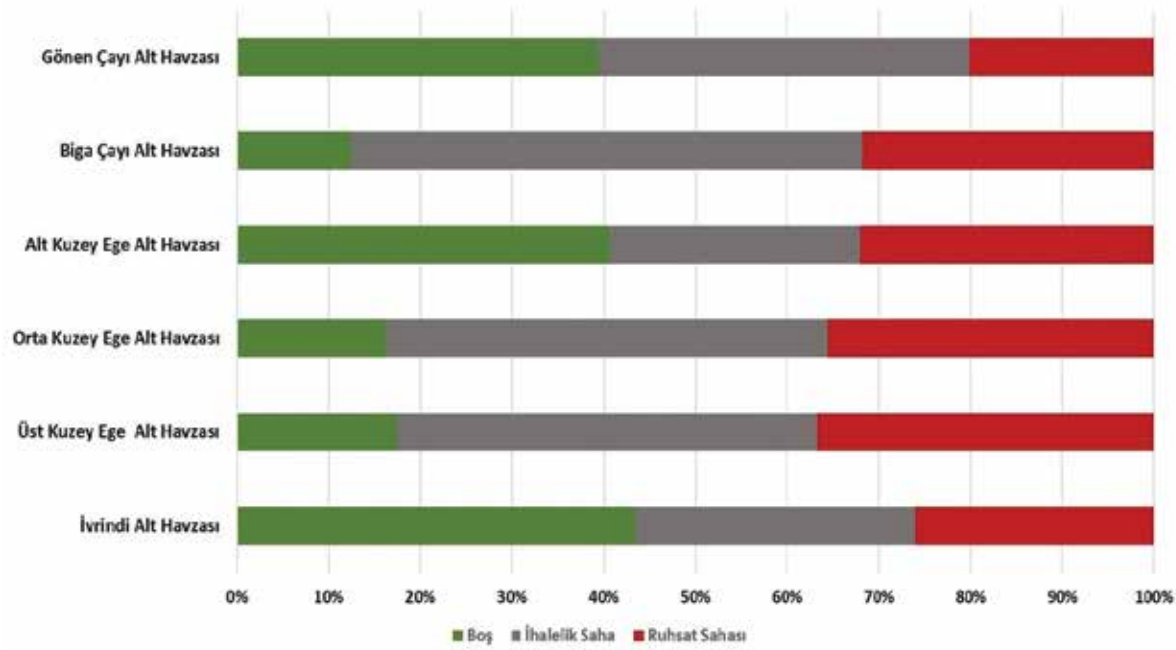

Şekil 17: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Tarım Alanları ve Büyük Ovalara Dağılışı

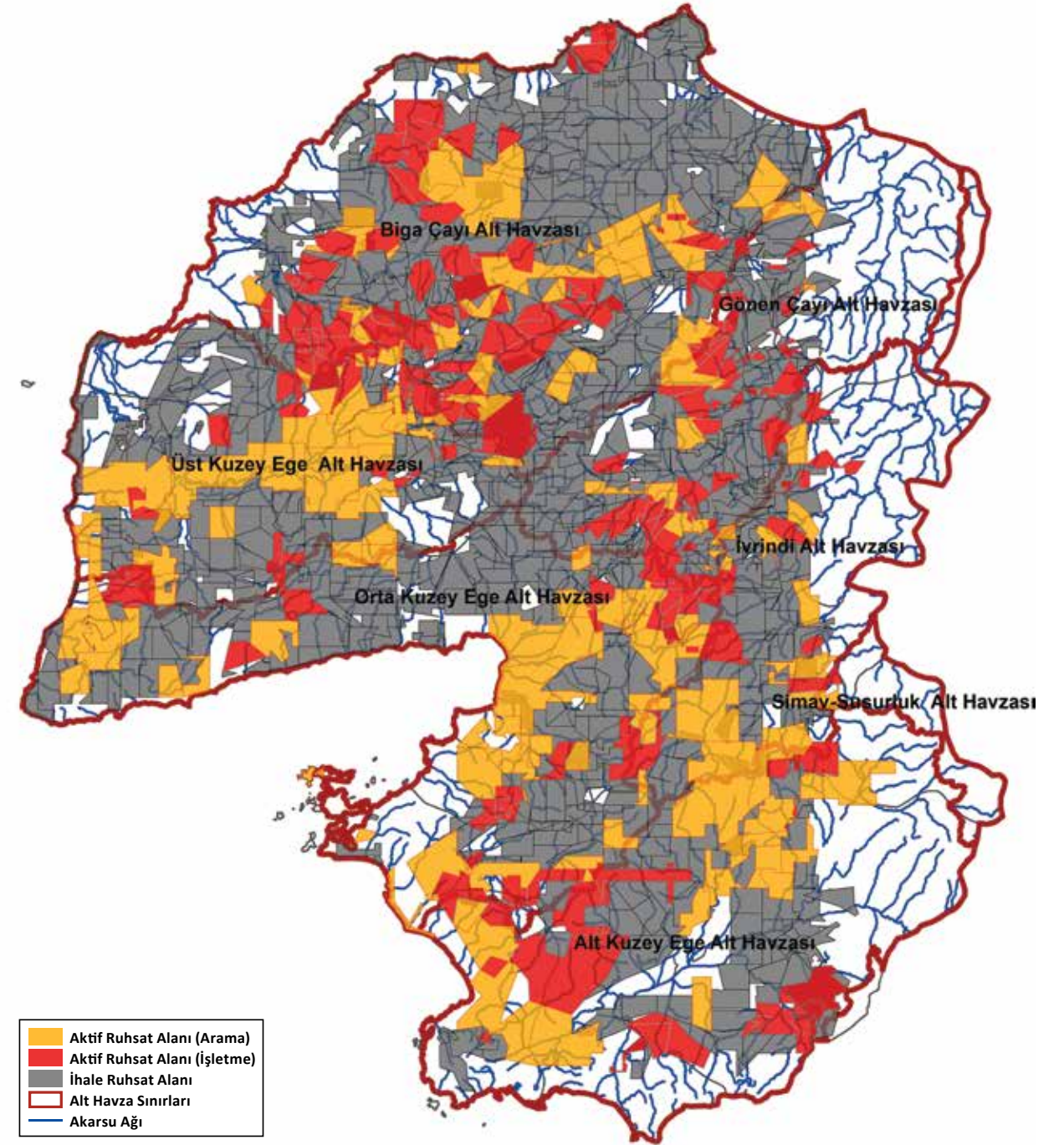
Su Varlığı ve Maden Ruhsat Alanları

Kaz Dağları Yöresi Biga Çayı Alt Havzası, Üst, Orta ve Alt Kuzey Ege Alt Havzaları ve İvrindi Alt Havzalarına bölünmüştür. Genel olarak havza alanlarının %31'i aktif ruhsat alanı, %42'si ise ihale ruhsat alanı içinde yer almaktadır.

Havzaları daha detaylı incelediğimizde alt havzaların tamamının ciddi bir ruhsat baskısı altında olduğunu görürüz. İçinde Bayramiç ve Ezine ovalarının bulunduğu Üst Kuzey Ege Havzası'nın %37'si aktif ruhsat alanında yer alırken, %46'sı ihale ruhsat alanındadır. Yine içinde Çanakkale kent merkezi ile birlikte Çanakkale, Lapseki ve Biga ovalarının yer aldığı Biga Alt Havzasının %32'si aktif ruhsat alanındayken, %27'si ihale ruhsat alanındadır (Şekil 18-19).

Şekil 18: Ruhsat Alanlarının Su Havzalarına Dağılışı Grafiği

Şekil 19: Kaz Dağları Yöresi'nde Ruhsat Alanlarının Su Havzalarına Dağılışı Haritası

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her geçen yıl Maden Kanunu'nda yapılan değişiklikler bizi neredeyse her karışı madenler için ruhsatlandırılmış bir Kaz Dağları Yöresi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Milyonlarca yılda oluşmuş doğal varlıkların ve binlerce yıllık kadim kültürün söz hakkı raporda gösterilen madencilik ruhsatlarının faaliyete geçmesiyle yok olacaktır. Raporun ortaya koyduğu sonuçlar hem Kaz Dağları Yöresi'nde hem de Türkiye genelinde ekolojik temelli, bütüncül, tarımsal üretimi önceliklendiren “arazi kullanım planlamasına ve koruma yaklaşımına” ihtiyaç olduğunu göstermektedir. 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu”nu arazi kullanım planlarının hazırlanması konusunda gerekli hükümleri içerse de kanunun yasalaştığı 2005 yılından bu yana bu konuda maalesef önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Dahası rapor doğa koruma alanlarından, önemli doğa alanlarına, tarım alanlarından meralara ekolojik, kültürel ve ekonomik değere sahip alanları madencilik uygulamalarına kapatan bir kanuna ihtiyaç olduğunu da göstermektedir.

Sahip olduğu özellikler ile Kaz Dağları Yöresi madencilik faaliyetlerinden korunması gereken bir dünya mirasıdır. Geleceğimizin mirası doğal varlıklar madencilik faaliyetlerine tamamen kapalı doğa koruma statüleri ile korunmalıdır.

TANIMLAR

Aktif Ruhsat Alanı: Herhangi bir kamu kuruma, yerel yönetime ya da bir özel şirkete tahsis edilmiş ruhsat alanı

Arama Safhası: Arama ruhsatının düzenlenmesinden başlayarak maden kaynağının tespiti ve ekonomik olarak işletilebilirliğinin belirlendiği, maden gruplarına göre ön, genel ve/veya detay arama ile uygun bulunması halinde fizibilite dönemlerinden oluşan dönem.

İşletme Safhası: İşletme ruhsatının düzenlenmesinden başlayarak ruhsat hukukunun herhangi bir nedenle hükümden düşmesine kadar madencilik faaliyetlerinin yapıldığı dönem.

İhale Ruhsat Alanı: Henüz herhangi bir kamu kurumuna, yerel yönetime ya da özel bir şirkete tahsis edilmemiş, ihale döneminde tahsis edilecek ruhsat alanı.

Boş Alan: Herhangi bir aktif ya da ihale ruhsat alanında olmayan alan.

IV. Grup Maden:

a) Endüstriyel hammaddeler; kaolen, dikit, nakrit, halloysit, endellit, anaksit, bentonit, montmorillonit (%50'den fazla montmorillonit minerali), baydilit, nontronit, saponit, hektorit, illit (%50'den fazla illit minerali), vermikülit, allofan, imalogit, klorit, sepiyolit, paligorskit (atapuljit), loglinit ve bunların karışımı killer, refrakter killer, şiferton, alçıtaşı (jips, anhidrit), alünit (şap), halit, sodyum, potasyum, lityum, kalsiyum, magnezyum, klor, nitrat, iyot, flor, brom ve diğer tuzlar,

bor tuzları (kolemanit, uleksit, borasit, tinkal, pandemit veya bünyesinde en az %10 B₂O₃ içeren diğer bor mineralleri), stronsiyum tuzları (selestin, stronsiyanit), barit, vollastonit, talk, steattit, pirofillit, diatomit, olivin, dunit, sillimanit, andaluzit, dumortiorit, disten (kyanit), fosfat, apatit, asbest (amiant), manyezit, huntit, tabii soda mineralleri (trona, nakolit, davsonit), zeolit (%50'den fazla zeolit minerali), pomza, pekştayn, perlit, obsidyen, grafit, kükürt, flüorit, kriyolit, zımpara taşı, korundum, diyasporit, kuvars, kuvarsit ve bileşiminde en az %80 SiO₂ ihtiva eden kuvars kumu, feldispat (feldispat ve feldispatoid grubu mineraller), mika (biyotit, muskovit, serisit, lepidolit, flogopit), nefelinli siyenit, kalsedon (sileks, çört), harzburgit, radyolarit,

b) Enerji hammaddeleri; turba, leonardit, linyit, taşkömürü, antrasit, asfaltit, bitümlü şist, bitümlü şeyl, kokolit-sapropel (Petrol Kanunu hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla),

c) Metalik madenler; altın, gümüş, platin, osmiyum, bakır, kurşun, çinko, demir, pirit, manganez, krom, civa, antıman, kalay, vanadyum, arsenik, molibden, tungsten (volframit, şelit), kobalt, nikel, kadmiyum, bizmut, titan (ilmenit, rutil), alüminyum (boksit, gipsit, böhmit), nadir toprak elementleri (seryum grubu, yitriyum grubu) ve nadir toprak mineralleri (bastnazit, monazit, ksenotim, serit, oyksenit, samarskit, fergusonit), sezyum, rubidyum, berilyum, indiyum, galyum, talyum, zirkonyum, hafniyum, germanyum, niobyum, tantalum, selenyum, telluryum, renyum,

ç) Uranyum, toryum, radyum gibi elementleri içeren radyoaktif mineraller ve diğer radyoaktif maddeler.¹⁴

¹⁴ 3213 Sayılı Maden Kanunu, 1985, Madde 2.

